

je tudi za majhen dnar prodati pripravljena; — sl. c. k. komitatni oblastni na Reki je preskerbela družba spet letos 5400 divjakov na njeno prošnjo; — podružnici v Ložu je poslala družba pripravnega bika za plemo; — po želji sl. c. k. deželnega poglavarstva mu je izročila družba postave za pravočasno tergatev, ki jih je iz nekaterih unanjih dežel dobila; po tem se nadjamo, da utegne že davno in željno pričakovana nogradska postava tudi za našo deželo kmali oklicana biti; — zastran pogojzdovanja golega Krasa je po sklepu notranjskih podružnic naša družba sl. deželnemu poglavarstvu rekla, da tistih postav, ki jih je osnovalo primorsko društvo, ne more poterditi, ker smo terdno prepričani, da iz čisto prostovoljnega združenja ne bo nobenega prida za deželo, kar skušnje na Teržaškem že dosti očitno spričujejo, kjer društvo ni še skor nič opravilo; kmetijska družba je tedaj ostala pri svojih prvih mislih; al sl. deželno poglavarstvo ni s tem zadovoljno; zato je poslalo vse akte še enkrat družbi v prevdarek z ukazom, naj zasliši še kakih 4 ali 6 zvedenih gojzdnarjev; to je družba berž storila in popraša ravno zdaj nekatere gosp. gojzdnarje na Gorenškem; potem se bo obernila tudi do nekaterih na Notranjskem; — preskušnje kmetijskih učencov so se lani vpričo gosp. profesorja Konšek-a, kot ces. izpraševavnega komisarja, prav dobro obnesle; to je družba naznanila Njih eksc. deželnemu gosp. poglavarju in jih prosila, naj bi pripomogli, da bi višja vlada dovolila tudi najizverstnejim kmetijskim učencom začasno oprosteno od vojaščine; ob enem pa je naznanila, da si ne upa iznove šole začeti, ker se boji, da bi ji sl. ministerstvo ne dovolilo dozdanjih štipendij zato, ker sta se le dva oglasila, ki želita v kmetijsko šolo na svoje stroške priti. Ker so o tej zadevi v današnjem zboru bili pozneje pomenki zlo živahni, bomo o tem drugo pot govorili; — kmetijska družba je vprašala c. k. ministerstvo: v katero versto rokodelstev po novi postavi spada kovanje kónj? Slavno ministerstvo je na to družbi vediti dalo, da obravnavanje bolnih kopit spada v živinozdravilstvo, za katero veljajo vse poprejšne (stare) postave in ne velja nova obertnijska postava; kovanje drugih kopit pa je prosto rokodelstvo. Ker ni mogoče, da bi kovač konje z napčnimi in bolnimi kopiti pošiljal drugemu kovaču, ki ima pravico za tako z ozdravljanjem združeno kovanje, je očitno, da je nauk v kopitnih boleznih in v kovanji takih kopit tudi vprihodnjič vsakemu potreben, ako bo hotel svoje rokodelstvo tako opravljati, da bojo ljudje zaupanje imeli do njega in da ga ne bo drug kovač preganjal, ki se je kopitnega zdravništva učil in ima pravico do takega obravnavanja; — kmetijska družba je prosila c. k. deželno poglavarstvo, naj bi se sterma cesta čez hrib v Mednem pred Medvodami preložila na ravno; sl. poglavarstvo ji je odgovorilo, da to zdaj ne more biti; — razglas ministerski, naj bi se žebetom povsod prihranil kos pašnika za sprehod in prelet, je družba prejela in ga v „Novicah“ razglasila.

(Dalje sledi.)

Kmetovanje na Notranjskem — in kako bi se dalo na boljše oberniti.

Če se o našem kmetovanju hoče bolj temeljito govoriti, se mora blezo na marsiktero reč bolj natanko ozreti, ktera se doslej ni toliko v pomenik jemala. Ko človek na Pivki vidi vso rast bolj na pozno in na kratko djano, kakor jo je vidil pri Verhniki, ali še tudi v Planini, se začne vprašati: kaj je tega krivo? Kratek odgovor je: „mraz je tega kriv“. Če se pa vpraša dalje, se pokaže na drobno mnogo vzrokov.

Veliko za rast setev in sadežev razloči visočina nad morjem, v kateri stoji kak kraj. Na Kranjskem ima gorenska ravnina sploh dvojno žetev na leto, namreč za ozimino ali jarino še ajdo; tista ravnina pa tudi ni visoko

nad morjem. Ljubljansko mesto namreč je 844 do 958 čevljev nad morjem, Loka 1260, Kranj 1250, Kamnik 1270, Podpeč pri Berdu 1170, Moravče 1232; dalje je Radoljca 1558 čevljev visoko, Teržič 1481, Blejsko jezero 1500. Tudi nekteri notranjski kraji stojijo zadosti nizko, in imajo tedaj tudi še dvojno žetev; Verhnika je 985 čevljev nad morjem, Logatec 1499, in Planina 1450. Dolenske ravnine in planjave ležijo po večjem delu čedalje nižje, kolikor so bližje Kerki in Kolpi, in tedaj ondi rodi tudi vinska terta. Zatičina je še 1053 čevljev visoko nad morjem, Trebno že le 877, Novomesto 527, Jesenice na horvaški meji 500, Černomelj 583. Na Notranjskem je Dolina ob Reki le 800 do 600 čevljev nad morjem, in ondi raste tudi vinska terta; Vipava pa je celó le 238 čevljev nad morjem, in tedaj rodi že nekatere bolj južne sadove.

Nasproti imajo bolj visoke strani na Kranjskem le edino žetev, in ajda dozori le prašna. Tako je na Gorenškem z gornjo savsko in bohinsko dolino; ondi so Jesenice 1728 čevljev nad morjem, bohinsko jezero 1850, Rateče celó 2485. Drugod tem krajem enako, je dolina pod Sorico 1900 čevljev visoko, Vače 1856, Trojane 1945. Na Dolenskem je ribniška in kočevska ravnina med 1600 do 1800 čevljev nad morjem, in tedaj daje tudi le eno žetev. Enako je na Notranjskem z velikim delom zemlje; Cerknica stoji 1820 čevljev visoko, Lož 1823, Postojna 1708, Senožeče 1790, St. Peter na Pivki 1834, Zagorje celó 2068; še višje so Rovte nad Verhniko, namreč 2385 čevljev.

Razun visočine pa velike razločke za rast dela posebna lega vsakterega kraja: ali je namreč v nizki ravni ali na hribu ali na visoki plani, ali v zatišji ali med gorami ali v prostem odpertem svetu, ali proti solncu ali v osojem. Tako je Zagorje za Savo le 849 čevljev nad morjem, vendar kaže vinsko terto le po malem, ker je preveč med hribi, za visokim Kumom. Sv. Križ v trebenskem kantonu pa je 1896 čevljev visoko, in Trebelno nad Mokronogom 1737; in vendar se ondi nahajajo vinogradi, ker sta oba kraja prav na solncu, na lepem odpertem svetu. Kočevje, Ribnica in druge enake strani pa niso stvarjene za terto, še ne za dvojno žetev, dasiravno ležijo v enaki višavi; tukaj namreč ni le kak posamezen hrib, krog in krog dobro ogret, temuč je cela široka in dolga, pa visoka plan, ki jo krog še goli ali porašeni hribi obdajajo. Ravno taka je na Gorenškem z Bohinjem, in še bolj z gornjo savsko dolino; ondi visoki hribje ves kraj zapirajo in solničnim žarkom skoraj blizo priti ne dajejo.

Iz enacih vzrokov se na Notranjskem Lož, Cerknica, Postojna in Senožeče ne dajo šteti med blažene kraje, ker namreč stojijo na visocih, zraven še z višjimi hribi ograjenih planjavah; tudi Idrija, dasiravno le 1053 čevljev nad morjem, je vendar bolj merzla, ker je preveč med hribi zaperta.

Razun zemeljske lege velik razloček za rast dela lastnost obnebja vsakterega kraja. Krog Ljubljane in Verhnike, pa tudi drugod v močvirnih straneh je neka zelena megla silno merzla, in tista dela, da bolj mehke rastline, zlasti terte, hitreje pozebejo; zatoraj v taci krajih ni vinogradov, dasiravno bi zastran nizke lege takošni utegnili obstati. Na Notranjskem je mnogo krajev hudi burji podverženih; tista zlo zmrazi obnebje, ktero je drugač sicer bolj gorko zavoljo bližave morja in tople italijanske zemlje; menda se burja ravno iz tega rodi, ker se merzli unstranski zrak vojskuje z gorkim italijanskim, ki ga mejita Hrušica in Snežnik. Po takem se nahaja, da še turšica ondot lahko ne rodi, čeravno se drugod, na pr. v gornji savski dolini, v Ribnici in Kočevji v enaki višavi obilno sadi. Tedaj se turšica v Rovtah nad Verhniko, v Cerknici in v Ložu, tudi v Senožečah le po malem kaže na polji; pri Postojni, Slavini in Hrenovicah pa je celó ni viditi. Pravijo, da so jo tukaj že večkrat skušali saditi, pa nikdar ni prav dozorela. Morebiti bi se z drobno turšico, ki hitreje zori, in se

krog Ribnice rabi — „činkvantin“ ji pravijo ali „petdeset-dnevnic“ — tudi na Pivki kaj bolje dalo opraviti.

Še dalje za rast sadežev in setev veliko razločuje lastnost zemlje ali persti vsakterega kraja. Debela ilovnata zemlja nič prav ne dé rasti, bodi si tega ali tega žita in sadeža; pešena zemlja veljá le za nekatere sadeže bolje, ravno tako apnena; najbolja za vsakere rastline je lapornata ali soldanova zemlja, ki je namešana iz apnenice, ilovice in peska; če k tisti dojde še razpadenih rastlinskih ali živalskih tvarin, po tem se napravi prav dobra rodovitna zemlja ali perst. Takošne zemlje ali dobre persti bi največ utegnile imeti gorenske ravnine, samo da je v dosti krajih zlo plitva, ker se pod njo kmalo nahaja potopni prod ali nasip. Dolenska stran ima sploh več ilovnate zemlje; kjer so griči bolj lapornati, zlasti če je vmes dosti kremenice, so kraji pripravi za vinograde. Notranjsko ima sploh tudi več ilovnate zemlje, zlasti na Pivki je taka debela perst, in zatoraj pravijo, da turšica še manj hoče rasti; v vipavski in reški dolini pa je bolj lapornat svet, zatoraj ondi ne raste le turšica raje, temuč sadi se tudi terta z velikim dobičkom.

Po tem, kar je bilo od Notranjskega v primeri z Gorenskimi in Dolenskimi doslej rečeno, se lahko sprevidi, da velik del te strani ima sploh bolj slabo lego in zemljo, kar se tiče poljske rasti; ni tedaj čuda, če se tukaj letina kmalo pokaže bolj revna.

Vendar za en del bi se utegnilo še kaj pomagati za boljšo rast in boljšo letino, če bi se začelo bolj umno kmetovati. Pri Verhniki, Logatcu in Planini je kmetovanje zlo v takem redu kakor krog Ljubljane; gleda se na dobro obdelovanje in gnojenje zemlje, na iztrebovanje in pletev setve in sadeža. Vendar tukaj niso več v navadi ozki ogoni, kakor na Gorenskem, tudi se rado več sadežev skupaj meša na njivi, namreč turšica, krompir in fižol. Pri Ložu in Cerknici se kmetovanje že spreminja, ker se le en pridelek dobuje vsako leto; obdelovanje polja mora biti zadosti v redu, ker žita lepo dorašajo, kadar je letina po tem. Na Pivki se pa človeku, ki pride iz une strani, marsikaj zdi v drugačnem redu; gnoj se kaže, da pomanjkuje, obdelovanje in trebljenje njive bi utegnilo kaj več tirjati, kak sadež bi se potreboval še poskusiti, z živino bi se moglo kaj bolj po pridru ravnati. V vipavski dolini pa se kmetuje bolj po laški šegi, terte so zasajene med kraji na njivah; enako se ravna v reški dolini, pri Bistrici, Košani in Vremah; ondi pa tudi vinski griči donašajo dobiček.

Če bi posebno hotel vzeti Pivko, bi potrebovala najpred živinska reja kaj povzdige. Blagá, to je živine, je že še nekaj pri vsaki kmetii, pa so še najraji konjički, s kterimi se tudi na cesti še kak denar vjame; goveje živine pa je manj, kakor bi se je imelo potrebovati, in bi se je zamoglo tudi prerediti. Med drobnico se nahaja še več koz, ktere pa ravno gojzdom veliko škodujejo; ovce redijo zadosti obilno, vendar bi utegnili bolje biti, da bi namesti kóz imeli več ovác, ker se od njih tudi zamore napravljati sir, ne samo za kratko, temuč za terpež. Pri zboljšani živinski reji bi se zamoglo pridobiti več gnoja, ki se pa zdaj raji po cesti trosi, ali po potih razkropi, ker manjka pravih gnojniš.

Dalje poljodelstvo. Za zboljšanje zemlje se je že nekaj storilo; debelo ilovico so že močno popravili, ker so vse cestno blato na njive spravili, ktero se je poprej ob kraji ceste pušalo; pa gnoj! gnoj! kakor je bilo rečeno, še pomanjkuje in s tem, kar ga je, se slabo ravna na gnojniših. Za rast ozimne setve bi pa utegnili biti še kaka naredba potrebna. Drobnica se pase v pozno jesen in v zgodnjo spomlad čez njive in travnike vprek, brez razločka, ali je njiva prazna ali obsejena; še le sv. Jurja god dá polju oddiho pred sitnimi objedavci, in tako blezo mnogo korenin, ne samo travnih, temuč tudi žitnih gré pod zlo. Žitni pridelek bi utegnil biti ne samo obilniši,

temuč tudi čistejši, če bi se tako plelo, kakor je drugod navada; še bi živina dobila kaj več piče, ako bi se plevel porabil, kakor so se ga drugej navadili rabiti. Ker se debela turšica doslej ni hotla tukaj prav obnašati, bi bilo prav poskusiti drobno, kakor je bilo že spredaj rečeno.

Veliko dobička bi zamogla prinesiti pomnožena sadjoreja. Nahaja se sicer sém ter tje kaj sadnega drevja, pa več iz poslednjega, kakor iz prejšnjega časa. Mlajši gospodarji bolj spoznajo svoj prid kakor starši, pa nekteri za to stran še ostajajo terdovratni; še marsikterikrat hudobno pokončavajo drevesca, ki so jih pridni kmetovavci posadili. Bi si taki hudobneži le hoteli zgleda vzeti od drugod; v Vremah na priliko je lansko leto en gospodar samo za češplje dobil 165 gold., eden pa še več. Šola bo mogla v tem kaj več storiti. Iz mladega mora rod dobivati drugačnega duha za kmetovanje; sicer ni vsaka ljudska šola zgolj kmetijska šola, pa memogredoč se utegne na kmetovanje obračati. Naj le učenik pomni, da je na kmetih, ne pa v mestu, in pa da šolarčki bojo po doveršeni šoli — kmetje!

Pa o sadjoreji in o poduku za tisto se večkrat kaj sliši v ljudskih šolah, o reji gojzdnih dreves pa menda celó nič. Sicer ni potreba, da bi naši učenčki ob enem bili sami gojzdnarji; pa vediti bi mógli, da je treba gojzдно drevje varovati, ne mu verhov lomiti, ne lubja preč tergati, ne korenin odgrinjati. Ko bodo učenčki kdaj moške, bodo tudi znali drevo dvakrat pred ogledati, da bi ga ne posekali v zgubo; bodo raji žive plotove sadili, ali iz suhega zida jih narejali, namesti da bi jih vsako leto proti pletli, in pri tem dosti mladega drevja pokončavali; se bodo raji pri peči greli, in zraven delali, da ne bodo na ognjiših leno preveč derv požgali; še bodo radi sém ter tje novo drevje zasajali, da bi kaj več gojzda in lesa dobili, in ne gledali vedno golega Krasa.

Še bi se utegnili ktera beseda pristaviti. Dobro bi bilo, če bi se kmetovavci na Pivki in na Krasu vadili še kacega družega dela zraven kmetije, da bi takrat, ko ni opravka na polji, zlasti zimski čas, si v čem kaj več pomagali. Drugod bi se reklo, naj bi se poprijeli kacega rokodelstva; pa tukaj se veli rokodellec vsak dninar, če tudi ne zná družega kot kamnje tleči ali pa rove kopati. Naj se tedaj reče, da bi se Notranjci več poprijeli obertnije. Za to stran ni potreba nobenih fabrik, le navadnih delavcov; kmet se vadi svoje orodje sam izdelovati, gostač se uči biti čevljar, šivar, tekavec, zidar, tesar. Je mar potreba, da zidajo tukaj zgolj Italijani? ali da je tekavec le Karnjelec? Vidi se, da domačih delavcov za obertnijstva pomanjkuje.

Tako in tako bi se utegnili še marsikaj reči, grajati, svetovati, učiti, pa naj bo s tem zadosti. Bo kdo drugi, ki je bolj kmet kakor pisatelj teh verstic, vedil kaj več govoriti in pisati. *)

Hicinger.

Kranjci na Horvaškem.

Spisal J. Terdina.

(Dalje.)

Gospodarja ni in zdaj še le oživé brodniki; od konca se nekoliko ozirajo, ker bi utegnil se verniti, zdaj mine tudi to. Najmlaji, rudeč fant iz Radeč, odveže čolnič, ki se derži ladje, in kakor bi trenil, ga porine sred bobneče reke pa ga verti, vkljub svedrom in valovom, v eno mer na tistem kraji; v kakih drugih rokah bi odletil po curku kakor strela, in silovita voda zakopala bi veslarja in njega. Radečanu pa se ni bati. Zlahkoma potiskuje na desno in

*) Marsikaj, kar je tu rečenega, se ujema popolnoma s tem, kar je bilo omenjeno tudi v poslednjem velikem zboru kmetijske družbe v govoru: „kako nadlogam našega kmetijstva v okom priti“. Več o tem bojo „Novice“ kmali povedale.

Vred.